

Список використаних джерел

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: підпис. в Мериді 31 жовтня 2003 р. *Верховна Рада України*: [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.
2. Rose-Ackerman, Susan. 1999. *Corruption and Government: Causes, Consequences, and Reform*. New York: Cambridge University Press.
3. Johnson, Jesper, Nils Taxell, and Dominik Zaum. 2012. *Mapping Evidence Gaps in Anti-Corruption: Assessing the State of the Operationally Relevant Evidence on Donors' Actions and Approaches to Reducing Corruption*. U4 Anti Corruption Resource Centre, no. 7.

Сердюк Олександр Васильович,
професор кафедри міжнародного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних
наук, професор

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ІНСТРУМЕНТІВ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ КОРУПЦІЇ: МІЖНАРОДНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІРИ

Одним із важливих елементів міжнародних стандартів протидії корупції є наявність надійної інформації щодо поширеності та форм прояву корупції. Це, зокрема, підтверджується Резолюцією 8/10 (2019 рік) Конференції держав – учасниць Конвенції ООН проти корупції, тобто контрольного органу цієї Конвенції. Посилаючись на систему глобальних показників для цілей у сфері розвитку (прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у резолюції 71/313 від 6 липня 2017 р.), звертається увага на два ключові показники: а) 16.5.1 – питома вага осіб, які протягом останніх 12 місяців мали хоча б один контакт державними посадовими особами і давала хабарі або на вимогу або із власної ініціативи; б) 16.5.2 – питома вага юридичних осіб (в широкому тлумаченні – суб'єктів господарювання, де мають бути, зокрема, враховані і фізичні особи – підприємці, що протягом останніх 12 місяців мали хоча б один контакт з державними посадовими особами і давала хабарі або на вимогу або із власної ініціативи.

Досвід міжнародних інституцій щодо розробки методології оцінювання та вимірювання рівня корупції є досить значним. Основним чинником їх зацікавленості в розробці комплексного, універсального інструментарію вивчення корупції та різних її проявів була потреба оцінювання корупційних ризиків в контексті підтримки економічних та соціально-політичних реформ в різних регіонах світу. Досить довго йшла підготовка прийнятних концептуально та методично універсальних (уніфікованих) інструментів вимірювання корупції. Найбільш помітними кроками у цьому напрямку стали: а) підготовлене Управлінням ООН з наркотиків та злочинності Керівництво із обстеження (вимірювання)

корупції; б) Методологічні рекомендації щодо вимірювання хабарництва та інших форм корупції за допомогою вибіркового дослідження, де містяться досить конкретні та інструментальні поради щодо обстежень домогосподарств та підприємств.

Ці ініціативи розглядаються двоюко. З одного боку, це інструментарій для порівняння ситуації в різних країнах і визначення пріоритетів міжнародної співпраці, зокрема, надання фінансової та технічної допомоги. Цінність міжнародних порівняльних досліджень є безперечною з огляду на необхідність раціонального обґрунтування стратегій поведінки відповідних міжнародних інституцій у нових регіонах, вибору пріоритетів та специфічних акцентів, зокрема, в інвестиційній діяльності. Однак їх обмеженість полягає в тому, що мета та завдання порівняльних досліджень ніколи не передбачали визначення причин, наслідків та соціокультурних особливостей проявів корупції. А для національних органів саме це є найважливішим результатом таких досліджень. Тобто, універсальний (уніфікований) інструментарій потребує адаптації до специфічного національного контексту і можливості визначення конкретних чинників і тенденцій корупційних практик. Очевидно, саме в цьому полягає основна проблема вимірювання корупції на національному рівні.

Україна в останні роки зробила суттєві кроки в цьому напрямку. Найбільш помітним явищем є затвердження Національним агентством з питань запобігання корупції *Національної системи оцінювання рівня корупції, як універсального стандартизованого інструментарію для проведення систематичного моніторингу антикорупційної діяльності в країні*. Однак, спроби її застосування супроводжуються появою альтернативних оцінок, що базуються на інших методиках та способах інтерпретації результатів.

Численні дослідження корупції в Україні соціологічними центрами різного ступеня професійності та незалежності дають інформацію, що все частіше піддається сумніву через політичну заангажованість, методичну некоректність, нечіткість уявлень про природу та форми корупції у самих дослідників тощо. Методична і методологічна некоректність приводить до викривлення реальної картини. Досить часто висновки про стан корупції в Україні намагаються робити на підставі *Індексу сприйняття корупції Transparency International*, не беручи до уваги саму природу цього інструменту як способу порівнювати різні країни, який практично нічого конкретного не дає для розуміння ситуації в країні.

Дослідження стану корупції іноземними донорськими організаціями, оцінки міжнародних дослідницьких інституцій, як вже згадана нами, *Transparency International*, є насамперед дослідженнями *суб'єктивної оцінки стану корупції*. Вони різняться методологією, розумінням явища, принципами формування вибірки (експерти, підприємці, представники державних органів, населення), методами збору інформації (опитування, фокусовані групові інтерв'ю, опитування експертів та ін.), шкалами запитань, побудовою

узагальнених показників і т.і. В основі більшості таких досліджень лежать *суб'єктивні оцінки сприйняття корупції* пересічними громадянами, які подеколи навіть не мали відповідного досвіду корупційних відносин. Рівень залучення населення до корупційних практик, реальний досвід спілкування з корумпованими чиновниками фактично не враховується. Не проводиться співвіднесення рейтингів корупції із суб'єктивними та об'єктивними чинниками, що характеризують різні сфери суспільно-економічного життя. Результати таких досліджень не можуть виступати як об'єктивна оцінка ситуації з корупцією в країні, оскільки вони відображають не стільки реальний досвід, реальну практику, скільки існуючі у суспільстві стереотипи.

Індекс сприйняття корупції (CPI) *Transparency International* є одним з найвідоміших і найбільш цитованих показників вимірювання корупції у світі, який публікується щорічно, починаючи з 1995 р. В українському політичному дискурсі найчастіше саме він вживається як інтегральна оцінка рівня корупції в Україні, хоча насправді CPI такої інформації не містить і не може містити, оскільки його завдання є суттєво іншим. Ця обставина свідомо чи просто через незнання ігнорується тими, хто використовує цей індекс для характеристики ситуації в Україні.

Індекс сприйняття корупції (CPI) сам по собі не є емпіричним дослідженням, а швидше сукупністю даних, отриманих з низки первинних джерел, включаючи оцінки експертів та лідерів бізнесу. В загальних рисах CPI підсумовує сприйняття добре інформованих людей відносно розмаху корупції, визначеної як зловживання державною владою для отримання особистої вигоди. Перевага застосування CPI полягає в об'єднанні численних джерел даних в один індекс, який збільшує ступінь достовірності кожної окремо взятої оцінки. CPI властиві ряд обмежень, а саме:

а) коливання та зміни в сприйнятті, пов'язані не тільки з досягненнями (або навпаки з неправильними діями) країни, але також із змінами методик, що використовуються;

б) CPI передбачає, що Індекс сприйняття корупції відображає рівень фактичної корупції. Це не є аксіомою, хоча в багатьох випадках між цими двома елементами буде швидше за все тісний взаємозв'язок. У будь-якому випадку та країна, у якій найбільш погані показники, зовсім необов'язково буде країною з найвищим фактичним рівнем корупції;

в) CPI представляє собою міру вельми загального характеру: уряди, особливо в країнах з економікою, що розвивається, рідко погоджуються з отриманими результатами, і хоч це буває корисно для поліпшення інформованості, корисність для розробки цілеспрямованої антикорупційної політики дуже обмежена;

г) зміна місця в рейтингу не є показником зменшення чи збільшення рівня корупції. Місце країни може змінитися просто тому, що змінилась кількість країн, що були досліджені для обчислення

Індексу. Зміни балу (оцінки сприйняття від року в рік) теж не є стовідсотковим показником зміни рівня корупції. Коливання в оцінці країни можуть бути обумовлені не тільки змінами уявлень про рівень корупції, але й зміною способу формування вибірки та методології. Не всі джерела, що використовує для обчислення індексу *Transparency International*, оновлюються щорічно, внаслідок цього кожен рік індекс будується, використовуючи різну кількість джерел.

Наведені обставини підкреслюють важливість продовження зусиль щодо вдосконалення національних систем оцінювання рівня корупції, що мають бути гармонізовані із універсальними (в рамках ООН) та достатньо «чутливими» щодо національного контексту.

Список використаних джерел

1. Resolution 8/10. Measurement of corruption. Eighth session of the Conference of the States Parties to the United Nations Convention against Corruption. URL: <https://www.unodc.org/unodc/en/corruption/COSP/session8-resolutions.html>.

2. 71/313. Work of the Statistical Commission pertaining to the 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution adopted by the General Assembly on 6 July 2017. URL: http://ggim.un.org/documents/A_RES_71_313.pdf.

Сопілко Ірина Миколаївна,

декан юридичного факультету

Національного авіаційного університету,

доктор юридичних наук, професор;

Лисько Тетяна Давидівна,

доцент кафедри кримінального права

і процесу юридичного факультету

Національного авіаційного університету,

кандидат юридичних наук

ПРАВОВА НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Про відсутність системи корупційних кримінальних правопорушень у чинному КК України неодноразово наголошувалось у наукових колах і серед практиків. Розділ 17 Особливої частини КК охоплює більшість, однак не всі ці склади, пов'язані з корупцією. Крім того, не всі кримінальні правопорушення цього розділу є корупційними. Незрозумілим з точки зору законодавчої техніки є розміщення переліку корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, у Примітці до ст. 45 КК України. Як неодноразово наголошувалось, цей перелік недосконалий, оскільки окремі кримінальні правопорушення, що містять так званий «корупційний ризик», до нього не увійшли. Наприклад, не наділені «статусом» корупційного кримінального